

Miļāmāte par adatu vienmēr teica: «Nu ir atkal dullais tīrījis savu kolķi ar manu adatu.» Man likās, ka Miļaištēvs vienmēr domāja par ko citu un šos viņam adresētos vārdus nedzirdēja. Jo vairāk tādēļ, ka citreizi atkal darīja gluži tāpat.

Jāatzīstas – kad neviens nebija istabā, es ar pamēģināju šo lielā cilvēka pīpi. Tai bija vilinošs aromāts. Bet labāki tomēr gribēju ostit nikotiņsmaržu nekā ar uguni radītos dūmus – un tā līdz šodienai.

«**Vecjenku mājas akas velns**» (Tūterozols), kurš, kā izskatās, ir sasitis degunu pret akas spaini. Ja pie mājas augošajā tabakā es neredzēju velnu, tad akā to gan noteikti pamanīju. Arī māte brīdināja, lai pie akas neejot – velns būšot mani ieraut pie sevis akā.

Pa ārdurvu spraugu ziemas dienā redzēju, kā velns akā pipē, kā nāk dūmi no akas. Vai toreizi man ienāca prātā, ka paaugšos un kļūšu par akraci, strādādams pie aku un pumpju meistara Kārļa Bērziņa Mazsalacas Tīrgus laukumā? Trīs gados daudz akās pabiju, daudz pats izraku. Vecās akās daudz ko redzēju, bet velnu nekad.

Mazsalacā Talčam piederošā akā atradu 400 gramus smagu āmuriņu. To vēl šodien izmantoju.

Braslavas Dreimaņu mājās izcēlās strīds, ka es ar smērētiem zābakiem nevarot akā kāpt. Teicēja bija saimnieka meita, kurai bija paredzētas kāzas ar kārtībnieku. Saimnieks teica, lai neņem galvā. Akai bija koka pumpis, tā atradās tuvāk kūtij

nekā mājai. Kad nolaidos akā, es ieraudzīju to, ko nekad vēl nebiju redzējis, – žurkas, pusplukušas, ar un bez vilnas sapuvušas. Tā kā man jau bija par daudz, tad kur nu vēl meitīšam, kurš nu bija drošs par tautās iziešanu. Ja nu mani negodāja par akraču meistarū, tad vismaz necēlusi iebildumus par darbiem, kurus nepārzin.

Es, sasmēlies vienu spaini pilnu smirdoņas, ierados pie vēl jaunkundzes, to rādīdams un teikdams: «Rau, kādu tēju jūs gadiem ilgi esat lietojuši un, kad nu es ar kadū (tā sauca zābaksmēri) gribēju jums aku tīrīt, jūs brēcāt.» Liekas, tautietei biju iedzēlis pietiekami labi, gāju un pabeidzu savu darbu.

Mazsalacā Kociņu mājas padziļā akā ar pazemu ūdens līmeni no kaķa bija palikuši kauli un spalva. Es nezinu, cik ilgi akas ūdenī bija norisinājies šis process. Secinājums – ja nezinām, tad varam un drīkstam daudz, un tāpēc jau nav jauna aka jārok, tikai rūpīgi jāizrūpē akām virsas.

«**Pimpja mājas velns**» (Tūterozols). Pimpja mājas saimnieka Vītiņa, skopuļa – miljardera, velns, kurš sargā miljonu.

Tanīs pašās Vecjenkās, kad tur 1922. gadā ganīju cūkas, dzirdēju lielos cilvēkus runājam par Pimpja bagātībām.

Vienu dienu vasaras viskarstākajā svelmē ieraudzīju vīru, kas bija ģērbijs kā zieļmeļos – zābaki līdz gurnaugsai, vadmaldrēbes kārtā, cepures širme pārlauzta. Zirgs un iejūgs par čigāna zirgu un iejūgu sliktāks. Tas esot Pimpis, kurš braucis precēties pie Vecjenku saimnieces dienestmeitas Emmas Grīnvaldes. Reiz siena laikā,

kad apmālis bija pie šķūņa izārdīts pēdējās saules saņemšanai, lai pēc diendusas iedzītu šķūnī, – laiks bija labs, nekas neliecināja, ka varētu lit, – Emma teica, ka visi dzirdēja: «Nu derētu, ka lietus sadod pa šito sauso sienu.»

Un notika kā pasakā. Kamēr visi guļ diendusu, tikmēr pārkonu tēvs dod lietu apmālim tā, ka saimniece Juliāna uz Emmu ne pa jokam saskaišas. Kad stīds beidzies, nu atbraucis precinieks – Pimpja māju saimnieks, miljonārs. Un mēs ar Pimpji bijām nevis kā filmā «Cūkkope un gans», bet cūkgans un miljonāreris.

Tā nu brokastīm tā kā par vēlu, bet pusdienām vēl agrs, abi ēdam uz pannas ceptās baltās kūkas. Pie tam mēs divatā, saimniecei skubinot, lai ņem un ēd ar nazi un dakšiņu. Man jāsaka, ka, ņemot dakšas kātu, man bija mokas un bailes, ka nesusītu telēķi. Jāsaka, ka pirmo reizi turēju šos instrumentus rokās. Likās, ka Pimpim neklājās labāki. Bet viņš kā miljonāris varēja atļauties. «Kā ērtāk,» teica, ar pirkstiem no bļodas kūkas ņemdams un zaptē mērkdams. Es momentā sekoju.

Ātri paēdu, bet biju dzirdējis, ka neesot smuki iet no galda tūliņ prom, ja vēl kāds ēdot. Kad Pimpis bija paēdis, viņš mierīgi noslaucīja savas taukainās rokas baltajā linu galdautā, kas nokarājās pār mūsu ceļgaliem, teikdams: «Eh, te tad mēsli.» Viņš teica latviskāki. Es savas rokas jau biju paklusām novišķējis bikšstarās, kuras jau tā bija pietiekami notašķītas, lai nekā nesaprastu, kas un kad tur ieslaucīts.

Tanī ziņā bijām ar Pimpji vienādi. Es aizgāju savā darbā, un, kad precinieks ap palaunadzi aizbrauca, tad lielie runāja, ka skopulis lauzis uz pusēm piparmētras

kompeti un devis Emmai pusi. Es saku, ka dalīšana uz pusēm bija no lielas mīlestības. Bet laikam arī Emma domāja, ka no bagāta nav nekāda labuma, ja viņš ir skops, un neizgāja par saimnieci pie Pimpja, kura mājas atradās nepilnus piecarpus kilometrus no Mazsalacas Rūjienas ceļā. Kad Pimpis nomira, es redzēju, kā viens no sešiem mantiniekiem nopirka vieglo automašīnu – limuzīnu. Laimīgais bija Sēļu pagastā dzīvojošais Rozini saimnieku dēls. Tam, kam ir, tam taps dots, un kam nav, no tā taps ņemts.

Tā beidzās dzīve saimniekam, kurš reiz, kad dienestmeita pagatavojusi vistu un teikusi, ka tā graudnieku dotā, pats savu vistu ēzdams, slavinājās: «Ak, tu mīļi, labi graudnieciņi.» Bļodā maisīdams, Pimpis teicis: «Vai tad vista ar vienu kāju vien bijusi?» Dienestmeita, raudzīdama, vai putns gatavs, vienu kāju bija nograuzusi. Es jau tad nu tādā gadījumā būtu iemetis bļodā trīs vistas kājas, palienētas tam gadījumam, lai tad brīnās, kā vista ar trim vai pat četrām kājām gadījusies.

«**Saimnieks Pimpis**» (Tūterozols). No 1922. gada atmiņām. Toreiz bijis jābrauc uz Rīgu maksāt mājas nodokļus. Kā jau zināms – kas bagāts, tas bailīgs. Tā Pimpis iešuis naudu apakšbikšu ķešā. Lai izdomātie laupītāji nezinātu atrast. Rīgā nobraucis laimīgi, iegājis attiecīgā iestādē nokārtot savus rēķinus. Uz jautājumu, par kādām mājām zemnieks grib maksāt, viņš teicis: «Par Pimpja,» – un stūmis virsējās bikses uz leju, lai tiktu pie naudasmaka. Jaunkundze žigli uzlēkusi kājās, ieskrējusi pie šefa un vēstījusi, ka viens dulls vecis atbraucis no laukiem, teikdams

par tādām mājām maksāt, un metis bikses jau zemē. Šefs atbildējis, lai ejot atpakaļ un saņemot naudu – tādās mājas pastāvot Mazsalacas pagastā pie Mazsalacas miestiņa.

«**Vecjenku kapukalna velns**» (Tūterozols). Bija 1925. gada ziemas ne visai agris, bet vēl tumšs rīts. Tēvs mani sūtīja uz Vecjenkiem pēc zirga, lai varētu aizvest maļamo uz Cēleni dzirnavām. Tumsā un gar kapkalniņu, par kuru jau bija dzirdēts, ka, ņemot granti ceļa remontiem, atrakti cilvēkģindeņi. Bija bailes ne pa jokam, jo biju nopelnījis.

Lona ganudarbā: 3 pudī rudzu graudu, 3 pudī mieža graudu, 10 pudī kartupeļu, 20 mārciņas taukas cūkgaļas, 20 mārciņas biežpiena, 20 mārciņas sviesta, 20 mārciņas suku linu, 20 latu naudā, 3 mārciņas ādas pastalām, diedziņa kārta, cepure, šņorzābaki.

No 6. maija līdz 10. novembrim bija jākalpo, kad nolīga. Tas bija aprīlī. Saimnieks man iedeva divus latus rokasnaudu, vēl divus lielā Mazsalacas tirgus dienā 28. septembrī. Tos četrus latus un četras brīvdienas – Jāņus, divas svētdienas un jau minēto tirgusdienu. Tas viss netika no lonas ārā rēķināts, bet bija kā papildstimuls.

Māmas tēvam Pēteram Beņķam jau bija tas zirgs, man tikai bija jāiet, lai cik bailes lielas. Kad biju nonācis visbistamākā vietā – pie kapkalniņa aiz Suņupes pie lielās priedes –, uzreiz ar lielu troksni no tā melns mākonis pacēlās un izzuda de-

besis. Mirkli sastingu, bet atgriezties bez zirga nevarēju, vēl lielākas bailes bija no tēva barguma, kaut viņš man pirkstu nebija pieskāris, lai pārmācītu nevēlamo izdarību reizēs, kuras bieži atkātojās.

Māma bija tas lielais sodītājs. Dažu dienu līdz četras reizes nācās. Kā nu kuru reizi – ar dunku pa sāniem, ar plaukstu pa «ziemeļpolienu». Bija reize, kad ar žagariem. Tas viss notika tajās dienās, kad tēva nebija mājās.

Mijaistēvs zirgu bija iejūdzis ragavās, iedeva zirgiem līdz āboliņa paunu dienas ēšanai. Es sēdos ragavās, un nu jau pavisam man nebija vairs bailes, jo bijām divi.

Kad zirgs pienāca pie tās vietas, kur pirmīt bija troksnis, viņš pārtrauca riksi un, iedams tālāk, nosprauslājās.

Kad tēvs ar maļamo atgriezās, bija vēl diena. (Laikam jau viņš to bija ar nolūku darījis, lai dzirnavās tiktu ātrāki, tad ātrāki tiks atpakaļ.) Saprotams, tagad es zirgu vedu atpakaļ ar lielu prieku – galvenais jau tāpēc, ka nu es sniegā varēšu redzēt to briesmoņu, kas mani no rīta tumsā tā izbiedēja, pēdas. Zirgu atdevis, es ātri steidzos ieraudzīt brīnumus un ieraudzīju arī. Nevienas pēdas nemanīju, bet bija ļoti daudz caurumu sniegā. Atrakājot caurumus plašākus, ieraudzīju katra cauruma galā pa čupiņai īsu nūdeliņu, kādas māma vārija, kad pusdienās bija vistu zupa. Tikai ne balti kā māmai, bet tumši brūni. Mājās pastāstīju tēvam par rīta bailēm un pie viena par tikko redzēto. Tēvs teica, ka tie esot teteri. Putni, kuri var karā nolaižoties krūmājā, ļaujoties sevi ieputināt, lai lapsas viņus neatrodot. Tāpēc

jau arī teteri no bailēm nekur nestaiģājot, bet lieko liekot čupiņā aiz sevis. Un nu es viņus iztraucējis tik agri. Jāsaka, ka dzīvē ne vienu reizi vien man nācās, mežā strādājot, iztrūkties no teteru radītā trokšņa pēkšņā klusumā. Es domāju par šo skaisto putnu gudrību un prasmi sevi aizsargāt. Un domāju, ka cilvēki, kuri viņus medī, nekad nav salīdzinājuši savu dzīvi ar viņējo.

Pilns vēders un silta gulta pret pustukšo zem sniega vai bērzā, turpat pumpurus vakariņojot. Lapsa katru melnumiņu nakti ir pārbaudījis, celiņu takas malā atstājis, lai es redzu. Piedevām vēl savu vizītkarti kaku formā.

Un tomēr es reiz ledus kailsalā pie Ķīļa ceļa tiltiņa redzēju tetera spalvu spilvenu – raibas, melni pelēkas, brūnganas. Tad lapsai piedodu. Tā ir ciņa dēļ eksistences, bet cilvēks ar maz vai bez dvēseles – gardēdis.

«Iemilējies velns». (Egles, kuras stādīja Kārļa valdišanas laikā Mazsalacas gaisa tilta dzelzceļa stīgas sniega aizsardzībai un kuras Josipa laikā apzāģēja. Tad ieguvu.)

1928. gadā, kad ganīju Lieltūteres mājas liellopus pie Tūteres ozola, no slapjās vasaras lietus ar suni Pici glābāmies ozola sausā zarā, kurš stiepās pār ceļu un bija ar cauru vidu. Mēs ar Pici nepamanīti vērojām, kas gāja un brauca pa lielceļu.

Tā bija saulaina svētdiena, kad mēs ar Pici, guļot zarā, redzējām, ka Josta saimnieks ar saimnieci drošākā brauc uz baznīcu. Kad zirgs zem ozola tika apstādīnāts, domāju, ka esam atklāti, tāpēc neziņā vairāk pieplakām caurā zara dibenam. Josta bārdai bija tāda forma, it kā viņš gribētu noēst divas vāveres uz reizi. Abām galvas

jau būtu mutē, tikai pašas vāveres karājās ārā gar Josta vaigiem. Josts klusu ienāca ozola dobumā, kur bieži četri spēlēja kārtis uz apaļa maza galdiņa. Spēlēja uz kompetēm, vēl biežāki uz papirosiem.

Man labāki patika, kad spēlēja uz kompetēm. Tad, kad bija lielā banka, tad visi ņēma no čupas, mani ieskaitot. Josts arī atstāja «čupu» – ne konfekšu, ne papirosu, bet smirdīga amonjaka, kas gan derēja ozolam, bet mums ar Pici bija jāgaida, lai Josts aizbrauc vismaz līdz Ozolbodei. Toreiz bailēs stostījos. Šodien es viņam uz vāverainās galvas kaut ko uzmetu, lai bailēs amonjaks paliek biksēs, lai nepiegāna tur un tā, it kā visa pasaule viņam piederētu, ne tikai Josta mājas. Tā radās šis velns ar bārdi un sirdi uz vēdera. Ar sirdi tāpēc, ka viņam bijusi plaša sirds.

«Velns – milētājs» (egle no tās pašas stīgas). Velns, kurš uzgrūdis cūkkuiļa vārtiņus Jostam uz dibena, kad tas dienestmeitām vēris plašo sirdi.

Josts ar savu dienestmeitu saderējis, ka viņš spēj astoņas reizes ar mazu intervālu izmilēt. Radies jautājums, kur atrast tam speciāli labvēlīgu vietu. Vienojušies – kūti. Kad septiņas reizes bijušas galā, tad cūkkuilis abiem milētājiem uzgrūdis aizgalda vārtiņus. Tā jau bailes, ka nepamana, te uzreiz – blaukš.

Nu abi, bailes pārvarējuši, sākuši stomīties. Jostam licies, ka septiņas, bet meitišam tikai sešas. Tad Josts teicis: «Labi, vilksim strīpu pāri un sāksim no gala.» Par tālāk notikušo man trūkst ziņas, bet tā radās šis velns ar plaši izplestām rokām, tikpat plašo saimnieka sirdi. Un velns, nevis cūkkuilis viņus izbiedēja.

1903. gada dāma. Priede, 34 x 13,5 x 11,5 cm

Vecjenku mājas akas velns. Tūterozols, 51 x 15 x 16 cm

Saimnieks Pimpis. Tūterozols, 31 x 9,5 x 10,5 cm

Vecjienku kapukalna velns. Tūterozols, 38 x 20 x 20 cm

lemīļejes velns. Egle, 43 x 16,5 x 17 cm

Velns – mīļētājs. Egle, 24 x 39 x 21 cm